

TÜRK EKONOMİSİNİN YAPISI VE 2000'Lİ YILLARDA UYGULANACAK BÜYÜME POLİTİKALARI

Prof. Dr. Orhan MORGİL

I. Giriş

Türk ekonomisinin bugün karşılaştığı en önemli sorun kronik hale gelen enflasyondur. Enflasyon bir yandan kaynak dağılımını bozarak Türk ekonomisinde etkinliği azaltmaktadır. Diğer yandan enflasyon gelir dağılımını bozarak Türkiye'de sosyal dengesizlikler yaratmakta ve siyasi sistemde yozlaşma eğilimleri ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle enflasyonun kontrol altına alınması önemli önceliğe sahiptir. Nitekim, bu gerçeği göz önüne alan Hükümet üç yıllık bir istikrar programını uygulamaya koyarak enflasyonu 2000 yılında %5 seviyesine indirmeyi hedeflemektedir. Enflasyonla mücadelede uluslararası destek sağlamak amacı ile Uluslararası Para Fonu ile Türk Ekonomisini İzleme anlaşması imzalanmış ve enflasyonu kontrol altına alacak para ve maliye politikaları ve yapısal düzenleme tedbirleri belirlenmiştir.

Enflasyonu kontrol altına alacak istikrar programı oldukça etkin bir biçimde uygulamaya konmuştur. Ancak, 1997 yılında Asya'da başlayan ekonomik bunalımın 1998 yılında Rusya Federasyonunu da etkisine alması Türk ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum istikrar programının etkin bir biçimde uygulamasını giderek zorlaştırmaktadır. Bununla beraber kronik enflasyonun Türk ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında istikrar programının kararlılıkla uygulanması gereklidir.

Diğer taraftan, gelişmekte olan bir ülke konumunda olan Türkiye'nin kısa dönemde istikrar politikası uygulamasının yanında orta ve uzun dönemde büyüme politikalarına ağırlık vermesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Türk ekonomisinin yapısını incelediğimizde 2000'li yıllarda büyüme politikalarına önem verilmesinin gereği açık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle tebliğimizin ikinci bölümünde Türk ekonomisinin yapısı ana hatları ile incelenecektir.

II. Türk Ekonomisinin Yapısı

Türk ekonomisinde orta ve uzun dönemde büyüme politikalarına neden ağırlık verilmesi gereğini Gayri Safi Milli Hasıla ve kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla rakamlarını incelediğimizde daha iyi anlayabiliriz.

Bilindiği gibi ülkelerin Gayri Safi Milli Hasılası iki yöntemle hesaplanmaktadır. Bunlardan birincisi kambiyo kurunun esas alınarak bir ülkenin Gayri Safi Milli Hasılasının hesaplanmasıdır. Buna göre Türkiye'nin 1997 yılında Gayri Safi Milli Hasılası 195 milyar dolar olup kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla 3100 dolardır. Ancak, bir ülkenin ekonomisinin büyüklüğünü ve refah düzeyini satın alma gücü paritesine göre

hesaplanan Gayri Safi Milli Hasılası gösterir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) yaptığı hesaplara göre satın alma gücü paritesi esas alındığında Türkiye'nin Gayri Safi Milli Hasılası 1998 yılında 412 milyar dolar olup, kişi başına düşen milli hasıla 6600 dolardır.

Türkiye'de kişi başına düşen milli hasılayı tam üye olmayı amaçladığımız Avrupa Birliğine üye bazı ülkelerle karşılaştırmamız Türkiye'de büyüme politikalarına niçin önem vermemiz gerektiğini kavramamız açısından faydalı olacaktır. Satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen milli hasıla Portekiz ve Yunanistan'da 13 000 dolar, Fransa'da 21 000 dolar ve Almanya'da 22 000 dolardır. Türkiye'nin bu ülkelerdeki refah düzeyine ve ekonomik güce ulaşabilmesi için 2000'li yıllarda hızlı bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmesi ve buna yönelik büyüme politikalarını uygulaması gereklidir.

Türkiye'nin uzun dönemli büyüme trendlerini incelediğimizde Neo-Klasik büyüme teorisinin ortaya koyduğu doğal büyüme oranının Türk ekonomisinde %6 dolayında olduğunu görüyoruz. Bu nedenle Türkiye 2000'li yıllarda yılda ortama %6 oranında bir büyümeyi hedeflemeli ve bunu gerçekleştirecek büyüme politikalarını uygulamalıdır.

Türk ekonomisinin yapısına Gayri Safi milli Hasılanın sektörel dağılımı açısından baktığımızda şu sonuçla karşılaşıyoruz. Türk ekonomisinde Gayri Safi Milli Hasılanın %15'i tarım sektöründe, %30'u sanayi sektöründe ve %55'i hizmet sektöründe üretilmektedir. Bu sonuç Türk ekonomisinin yapısının GSMH'lerinin sektörel dağılımı yönünden gelişmiş ülke ekonomilerinin yapısından pek farklı olmadığını göstermektedir. Gelişmiş ekonomilerde genel olarak Gayri Safi Milli Hasıla'da tarım sektörünün payının %5, sanayi sektörü payının %35 ve hizmet sektörü payının %60 dolayında olduğunu görüyoruz.

Ancak, Türk ekonomisinin yapısını istihdam yönünden incelediğimizde durumun gelişmiş ekonomilere göre çok farklı olduğu anlaşılmaktadır. Türk ekonomisinde toplam istihdam içinde tarım sektörünün payının %40, sanayi sektörünün payının %20 ve hizmet sektörü payının %40 olduğunu görüyoruz. Gelişmiş ülkelere tarım sektörünün istihdam içindeki payı %4-5 dolayındadır. Bu durum 2000'li yıllarda Türk ekonomisinde meydana gelecek değişikliklere ve uygulanması gerekli ana iktisat politikalarına ışık tutmaktadır. Açık ki, önümüzdeki yıllarda Türkiye'de kırsal yörelerden kentsel yörelere önemli ölçüde göç devam edecektir. Bu nedenle Türkiye 2000'li yıllarda bir yandan şehirleşme ve alt-yapı sahalarında büyük miktarda yatırım yapmak ve diğer yandan sanayi ve hizmet sektörlerini hızla geliştirerek bu sektörlerde istihdam imkanları yaratmak zorundadır. Diğer bir ifade ile Türkiye iktisadi büyüme ve sanayileşmeye önümüzdeki yıllarda birinci önceliği vermelidir. Bu gerçeği hiçbirimizin, hiçbir kurumun ve özellikle Türkiye'yi yönetecek siyasi partilerin gözden kaçırmaması gereklidir.

Ancak, 1997 yılında başlayan ve 1998 yılında giderek yayılan global ekonomik kriz Türk ekonomisini de önemli ölçüde etkisi altına almıştır. Bundan sonraki bölümde global kriz ve Türk ekonomisine etkileri incelenecektir.

III. Global Kriz ve Türk Ekonomisine Etkileri

Temmuz 1997 tarihinde Güneydoğu Asya ülkelerinde çıkan ekonomik krizin temel nedeni bu ülkelerin kısa vadeli yabancı sermaye ile uzun vadeli yatırımları ve özellikle inşaat ve konut yatırımlarını finanse etmiş olmalarıdır. Bu yatırımlardan yeterli döviz

geliri elde edilemeyince, vadesi gelen kısa vadeli yabancı sermayenin ana para ve faiz ödememesi yapılamamıştır. Bunun yarattığı güvensizlik ortamında yabancı yatırımcılar kısa vadeli kredilerini hızla geri çekmeye başlamışlardır. Döviz artan talep bu ülkelerde büyük ölçüde devalüasyonlara neden olmuştur. Bunun sonucunda firmalar bankalara olan borçların ortaya çıkan büyük kur farkları nedeniyle ödeyememiş ve bankalarda gerek kısa vadeli yabancı sermaye sahiplerine ve gerekse mevduat sahiplerine paralarını ödeyememiştir. Bu nedenle mali sektör tam bir bunalıma girmiş, kredi hacmi büyük ölçüde daralmış ve faiz hadleri çok yükselmiştir. Buna bağlı olarak mali kesimde başlayan kriz ekonominin reel kesimine yayılmıştır. Üretim miktarı düşmüş ve işsizlik artmıştır.

Güneydoğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan kriz sonucunda hammadde ve ara malların fiyatları dünya piyasalarında büyük ölçüde düşmüştür. Bunun sonucunda ihracatının büyük kısmı hammadde ve ara malından teşekkül eden Rus ekonomisi döviz bunalımına girmeye başlamıştır. Bunu gören yabancı yatırımcılar kısa vadeli kredilerini geri çekmeye başlamış ve Rus ekonomisi de bunalıma girmiştir. Cari işlemler bilançosunda 32 milyar dolar gibi önemli bir açığı olan ve kısa vadeli dış borç yükü yüksek olan Brezilya ekonomisi de global krizin bulaşıcı etkisinden kurtulamamıştır.

Global finansal krizin Türkiye’de reel piyasalara yansımaları iki şekilde olmuştur. Bir yandan, dış talebin azalması sebebiyle ihracatımız düşmüştür. Rusya Federasyonu’na olan ihracatımızdaki 1998 yılının ilk 9 ayındaki yüzde 26 oranındaki düşüş, bir çok sektörde ciddi daralmaya yol açmıştır. Güneydoğu Asya ülkelerinin yaptıkları devalüasyonlarla dış ticarete sağladıkları rekabet üstünlüğü de ihracatımızdaki olumsuz gelişmeye katkıda bulunmuştur. Diğer yandan da, uluslararası sermayenin riskten kaçması sebebiyle dış borç bulmak zorlaşmıştır. Brezilya’da son günlerde yaşanan gelişmeler, Türkiye’nin bu zorluklarını daha da artırmıştır.

Dışarıdaki bu gelişmelerle birlikte, iç talebin de düşmesiyle, ekonomimizde son üç yıldır yaşanan büyüme dönemi sona ermiştir. Bu yılın ikinci çeyreğinde büyüme hızı yavaşlamış, üçüncü çeyreğinde ise imalat sanayiinde üretim düşmüştür. Üretimdeki düşme bazı sektörlerde çok şiddetli olmuştur.

Dünya ekonomisindeki durgunluk ve dünya dış ticaret hacminin artış hızındaki yavaşlama 1999 yılında da devam edecektir. Dış talepteki gerilemeye paralel olarak, bizim ekonomimizde de önümüzdeki yıl bir daralma beklenmektedir. Özellikle, Rusya Federasyonu’ndaki gelişmeler bu ülkenin hem toplam döviz gelirlerimiz içindeki önemi, hem de bazı alt sektörlerimizin performansını doğrudan etkilemesi sebebiyle, ekonomimizin gelecek yılki büyümesi açısından kritiktir. Son bir ay içinde Hükümetimizin, daha çok ihracatımızın teşviki yönünde alınacağını açıkladığı tedbirlerin, dış talebin ekonomimizin büyümesine katkıda bulunması açısından geç de alınmış olsa çok isabetli olduğuna işaret edilmelidir. Ancak, ihracatla ilgili tedbirlerin başarısı için iki husus çok önemlidir. Bunlardan birincisi, kur artışlarının enflasyona paralel götürülmesine dikkat edilmelidir. İkincisi ise, Eximbank kredilerinden küçük ve orta ölçekli ihracatçılarımızın da yararlanması mutlaka sağlanmalıdır. Eximbank kredilerinin dağıtılmasında, her ihracatçıya yaptığı ihracatın belirli oranında kredi tahsis edilmesi gibi bir kriter kullanılırsa, bütün ihracatçılarımız kendi aracı bankasının Eximbank’a vereceği garanti altında bu kredilerden yararlanma fırsatını elde edecektir. Ayrıca, bugünkü ortamda, Eximbank tarafından ihracatçıya dağıtılması için kendilerinden aracılık yapmaları istenen bankaların yeni kredi açma riskini ne gibi teminata bağlayacakları, bu teminatın ihracatçılar tarafından verilip verilmeyeceği önem kazanmaktadır. Eğer teminat konusunda kolaylık sağlanmazsa

Eximbank'a aktarılabilecek kaynakların sadece kredibilitesi yüksek holdinglere kayması söz konusudur. Kriz sebebiyle geri ödenmesinde sorun yaşanan Eximbank kredilerinin aynı faiz oranları ile sürelerinin uzatılması, ihracat taahhütlerinin sürelerinin uzatılması, son iki yılda minimum 2 milyon dolarlık ihracat yapan ihracatçıların alacakları kredinin belirli bir dilimine Eximbank'ın garanti vermesi gibi tedbirlerin de göz önüne alınması ciddi bazı sıkıntıların aşılmasında yardımcı olacaktır.

Global finansal piyasalardaki olumsuz gelişmeler sebebiyle ülkemizde, yabancı sermaye girişi ve uluslararası finansal kuruluşlardan dış borç sağlanması konusunda, son bir yıldır yaşanan güçlükler önümüzdeki yıl da devam edecektir. Oysa dış borçlarımızın 98 milyar dolara ulaşması ve bunun yaklaşık dörtte birlik bölümünün kısa vadeli olması, 10 katrilyon TL'ni aşan iç borçların çevrilmesinde karşılaşılan güçlükler ve ihracatın azalma eğilimi yeni dış kaynaklar bulunmasını zaruri kılmaktadır. Dünya konjonktürü ne kadar olumsuz olursa olsun bu konudaki gayretler yoğunlaştırılmalıdır.

1998 yılında bütçe politikalarındaki kısmi başarıya rağmen, yapısal reformların gerçekleştirilememesi sebebiyle, kamu kesimi borçlanma gereği arzulanan düzeye indirilememiştir. Bu durum özel kesim için borçlanılabilir fon arzını büyük ölçüde sınırlamakta ve reel faizleri üretimi tehdit edecek boyutta artırmaktadır.

Global kriz nedeni ile Türkiye'de reel kesim ile bankacılık kesimi arasında olumsuzlar ortaya çıkmıştır. Üretimdeki daralma sebebiyle, ekonominin genelinde, ödemelerde gecikmeler ve bir nakit sıkıntısı yaşanmaktadır. Böyle bir ortamda, bankalarımız sanayici ve tüccara kredi açmamakta, açılmış kredileri kullandırmamakta, vadesi gelmeyen kredilerin tahsili yoluna gitmekte, çok yüksek faiz talep etmekte, geri ödenmesinde güçlük çekilen kredi ana para ve faizleri için acilen icra takibine geçmektedirler. Bankalarımızın temel faaliyeti, Hazine bonosu satın almak, bunları repoda kullanarak para toplamak ve toplanan bu kaynakla yeniden kamu kağıdı almaktır. Bu, bankalar için kredi kullandırmakta olduğu gibi istihbarat masraflarını, geri ödemede gecikme riskini içermeyen bir faaliyet olabilir. Ancak, reel sektörün çöktüğü bir ekonomide bankaların, bu faaliyeti de yürütemeyecekleri unutulmamalıdır.

Ekonomideki bütün sektörlerin birlikte ayakta durabileceği göz önüne alındığında Hükümetin mali sektör üzerindeki yükleri azaltacak tedbirleri alması gereklidir. Bankalarımız, mali plasmanlarımızın toplam plasmanlarımızın yüzde ellisi ile sınırlanmalıdır. Bankaların mali plasmanlarımızın toplam plasmanlarımız içindeki ağırlığı Bankalar Kanunu çerçevesinde bir zorunluluk olarak da mütalâa edilebilir. Bu şekilde özel sektörün mali piyasalardan dışlanması bir ölçüde de olsa önlenebilir. Bankalar, hiç olmazsa üretimdeki daralmanın atlatılmasına kadar kredilerin geri ödenmesinde esneklik sağlamalıdır. Mali sektör reformu 1999 yılı içinde öncelikle gerçekleştirilmelidir.

Geçtiğimiz yıl kamu kesimi dengesinin sağlanmasında önemli bir faktör, daha önce gerçekleştirilemeyen boyuttaki bir özelleştirmenin başarılı olabilmesi olmuştur. Bu konuda son aylardaki gelişmeler, ülkemiz açısından hayati önemi olan kapsamlı bir özelleştirmenin gelecek yıl çok daha güç koşullarda yürütülebileceğine işaret etmektedir. Ancak, koşullar kötü de olsa, özelleştirme çabaları önümüzdeki yıl da azami yoğunlukta sürdürülmelidir.

Kapsamlı ve radikal bir sosyal güvenlik reformu acilen Meclis'ten geçirilmeli, bütçeden bu kuruluşlara verilen sübvansiyonları önümüzdeki yıldan başlayarak azaltılmaya çalışılmalıdır. Kamu yatırımları için ayrılan fonlar seçim ekonomisi sebebiyle heba edil-

memelidir. Tarım destek fiyatları enflasyon oranını geçmemelidir. Devlet her alanda tasarrufa giderek kamu borçlanması gereğini azaltmalıdır. Gümrük Kanunu bir an önce Meclis'ten çıkarılmalıdır. Emek maliyetini artıran Zorunlu Tasarruf Uygulamasına derhal son verilmelidir.

Ekonomik politikaların saptanmasında global krizdeki gelişmeler sürekli olarak göz önüne alınmalıdır. Bir yandan kronik enflasyonun hiper enflasyona dönüşmesi tehlikesinden uzak durulup, diğer yandan da üretimde şiddetli bir daralma ile gelecek çöküntüden kaçınmak gereği konusunda hassasiyet gösterilmelidir.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda uygulayacağı büyüme politikaları dünya ekonomisinde ortaya çıkan gelişmelerden bağımsız olarak düşünülemez. Bugün dünya'da hızlı bir küreselleşme sürecinin yaşandığı görülmektedir. Dünya ekonomisinde mal, para ve sermaye piyasalarının giderek bütünleşmesi bu küreselleşme sürecini ifade etmektedir. Bu çerçevede bölgesel ekonomik işbirliği oluşumlarının giderek yaygınlaştığını ve geliştiğini görüyoruz. Avrupa Birliği, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi, Latin Amerika'da kurulan çeşitli gümrük birlikleri ve serbest ticaret bölgeleri ve Güney Doğu Asya Serbest Ticaret Bölgesi bu gelişmenin en güzel örneklerini teşkil etmektedir.

Küreselleşme sonucunda sermaye piyasalarının bütünleşmesi ile özellikle kısa vadeli sermaye hareketlerinin hızlanması ve çok büyük boyutlara ulaşması finansman piyasalarında zaman zaman istikrarsızlıklar yaratmakta ve finansman piyasalarında başlayan bunalımlar reel piyasalara yansımaktadır. Meksika, Güney-Doğu Asya ülkelerinde ve Rusya Federasyonunda ortaya çıkan bunalımlar kısa vadeli sermaye hareketlerinin serbest piyasa ekonomisi mantığı içinde uluslararası düzeyde kontrol ve düzenlenmesini gündeme getirmiştir. Ancak, dünya ekonomisindeki küreselleşme eğiliminin devam edeceği anlaşılmaktadır. Özellikle geniş yetkilere sahip Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ve Uruguay Round anlaşmalarının 2000'li yıllarda uygulamaya girmeye başlaması ile Dünya ekonomisinin bütününde küreselleşme süreci hızlanacak ve yaygınlaşacaktır. Dünya ekonomisinde ortaya çıkan bu gelişmeler Türkiye'nin 2000'li yıllarda mutlaka dışa açık ve rekabete dayalı bir büyüme ve sanayileşme politikası uygulamasının kaçınılmaz olduğunu göstermektedir.

Böyle bir büyüme ve sanayileşme politikasının temel unsurlarının neler olduğunu ve Türkiye'nin bugüne kadar bu yönde yaptığı uygulamaları incelememiz faydalı olacaktır.

- Dışa açık bir sanayileşme politikası için serbest kambiyo sisteminin uygulanması gereklidir. Türkiye 1989 yılından itibaren serbest kambiyo sistemine bütünü ile geçmiş ve kısa ve uzun vadeli sermaye giriş ve çıkışı önündeki engeller kaldırılmıştır. Bunun yanında Türk Lirası gerek cari işlemlerde ve gerekse sermaye işlemlerinde konvertibiliteye sahip hale getirilmiştir. Böylece Türk para ve sermaye piyasaları uluslararası para ve sermaye piyasaları ile büyük ölçüde bütünleşmiştir.

Serbest kambiyo sisteminin uygulanması ve Türk Lirasının konvertibiliteye sahip kılınması sadece yabancı sermayenin Türkiye'de sanayi yatırımlar yapmasını kolaylaştırmış aynı zamanda Türk firmalarının başta Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olmak üzere Rusya Federasyonu ve Romanya gibi ülkelerde sanayi yatırımlar yapmasına imkân vermiştir.

Serbest kambiyo sisteminin uygulanmasına 2000'li yıllarda da devam edilerek Türk para ve sermaye piyasalarının küreselleşme süreci içinde dünya para ve sermaye piyasala-

rı ile daha fazla bütünleşmesi sağlanmalıdır. Ancak, burada bir noktanın önemle vurgulanması gereklidir. Asya ülkelerinde mali piyasalarda ortaya çıkan ve giderek reel piyasalara yayılan ekonomik krizin temel nedeni kısa vadeli dış sermaye yani sıcak para ile yatırımların finanse edilmesidir. Kore, Endonezya, Malezya ve Tayland gibi Asya ülkelerine son yıllarda büyük ölçüde yabancı sermaye girişi olmuştur. Ancak, bu yabancı sermaye girişinin önemli bir kısmının kısa vadeli olduğu görülmektedir. Bu ülkeler sağladıkları kısa vadeli dış kaynaklarla sanayi ve gayri-menkul yatırımlarını finanse etmişlerdir. Ancak, kısa vadeli sermaye girişi ile uzun vadeli yatırımlar finanse edildiği için kısa vadeli dış borçların vadesi geldiğinde bu borçlar ödenememiş ve bu ülkelerde mali kriz ortaya çıkmıştır. Bu açıdan Türkiye'nin kısa vadeli sermaye hareketlerini önümüzdeki yıllarda disiplin altına alacak düzenlemeler yapması faydalı olacaktır. Türkiye'nin 95 milyar dolarlık dış borcunun %75'nin orta ve uzun vadeli olması Türk ekonomisi yönünden olumlu bir husustur.

- Dışa açık büyüme ve sanayileşme stratejisinin uygulanması için liberal dış ticaret politikasının uygulanması gereklidir. Türkiye 1980 yılından itibaren kademeli olarak kotaları, miktar kısıtlamalarını kaldırmış ve gümrük vergilerini azaltmıştır. 1996 yılı başında Gümrük Birliği'nin uygulamaya girmesi ile tam anlamı ile liberal dış ticaret politikası uygulanmaya başlanmıştır. Gümrük Birliği çerçevesinde İsrail, Macaristan, Romanya, Litvanya ve Çek Cumhuriyetleri gibi çeşitli ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. Türkiye 2000'li yıllarda liberal dış ticaret politikasını daha yaygın hale getirmelidir. Bu çerçevede Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EKİT) çerçevesinde serbest dış ticaret bölgesi oluşturma konusunda 2000'li yıllarda ciddi çalışmalar yapılmalıdır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Bölgeleri (Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Gürcistan, Azerbaycan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İran ve Pakistan gibi ülkeleri kapsamaktadır) Türkiye'nin iktisadi büyümesi ve dış ticaretinin gelişmesi için çok önemli potansiyellere sahiptir. Türkiye 2000'li yıllarda bu potansiyelleri harekete geçirecek politika ve tedbirleri mutlaka uygulamaya koymalıdır.

- Türkiye 2000'li yıllarda iktisadi gelişmesini sağlamak amacı ile sanayi, hizmet sektörleri ile altyapı tesisleri için yapmak zorunda olduğu büyük miktarda yatırımların finansmanını sağlamak zorundadır.

Konuya bu açıdan bakıldığında Türkiye'de vergi sisteminin ve teşvik sisteminin tasarrufların ve yatırımların artmasına imkân verecek bir yapıda olması kaçınılmazdır. Özellikle, sermaye piyasasının gelişmesi ve uluslararası bir yapı ve büyüklüğe sahip olması büyük bir önem arz etmektedir. Son yıllarda İstanbul Menkul Kıymetler Borsası hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmede yatırım fonlarının ve sermaye piyasasından hisse senetlerinin değerlerinin artışı yoluyla elde edilen gelirlerin vergiden muaf olmasının önemli etkisi olmuştur. Gelişmekte olan ülke konumunda bulunan Türkiye'de hızlı iktisadi büyüme daima öncelik verilmesi gereken makro ekonomik hedeflerden biridir. Bu nedenle vergi düzenlemelerinde tasarrufların ve yatırımların geliştirilmesine birinci derecede önem verilmesi gereklidir. Son zamanlarda yapılan vergi düzenlemelerinde bu hususa gerekli ağırlığın verilmediği görülmektedir. Türkiye'nin hızlı iktisadi büyüme ihtiyacını göz önüne almayan vergi düzenleme ve politikaları Türk ekonomisinde bugün görülen dinamizmi ve hızlı iktisadi büyümeyi 2000'li yıllarda olumsuz yönde etkileyebilir.

- Dışa açık bir iktisadi büyüme politikasının uygulanarak hızlı bir iktisadi büyümenin sağlanması için 2000'li yıllarda beşeri sermaye birikimine ağırlık verilmelidir. Esasen, günümüzde geliştirilen büyüme modellerinde hızlı iktisadi büyümenin temel unsurunun beşeri sermaye birikimi olduğu ortaya konmaktadır. Esasen uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek iyi yetişmiş insan unsuruna bağlıdır. Ancak, Türkiye'nin beşeri sermayenin geliştirilmesi için gerekli olan sosyal alt-yapı yatırımlarına yeterli finansman kaynağını ayırdığını söylemek mümkün değildir. Bu nedenle 2000'li yıllarda Türkiye özellikle eğitim ve sağlık yatırımlarına giderek daha fazla kaynak ayırmalıdır. Türkiye 2000'li yıllarda teknoloji geliştirebilen, yüksek katma değere sahip modern sanayi dallarını kurabilen bir beşeri sermaye yapısına sahip olmasına imkân verecek bir eğitim politikasını iktisadi büyüme stratejisinin temel unsuru yapmalıdır.

- Dışa açık bir iktisadi büyüme stratejisinin 2000'li yıllarda sürdürülebilmesi için yatırım politikasında devletin alt-yapı yatırımlarına, özel kesimin ise sanayi ve hizmet sektörleri yatırımlarına ağırlık vermesi gereklidir. Türkiye'de devlet 1980 yılından itibaren sanayi ve hizmet sektörlerinden çekilerek esas olarak alt-yapı yatırımlarını yapmaya yönelmiştir. Ancak, son yıllarda kamu kaynaklarının yetersiz olması ve etkin bir biçimde kullanılmaması nedeni ile yeterli alt-yapı yatırımı gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle giderek iktisadi büyümeyi olumsuz yönde etkileyen başta enerji olmak üzere alt-yapı yetersizlikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Türk ekonomisinde 2000'li yıllardaki temel gelişme alt-yapı yatırımlarının hızla artırılarak alt-yapı tesislerinin geliştirilmesi olacaktır. Küreselleşmenin yaşandığı günümüzde dışa açık Türk ekonomisinde sanayi, hizmet ve tarım sektörlerinde rekabet gücünün artırılması için alt-yapı yatırımlarının yapılarak alt-yapı darboğazının aşılması gereklidir. Yapılan hesaplamalara göre sadece enerji açığının ortadan kaldırılması için Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda her yıl 3,5 milyar dolarlık yatırım yapması gereklidir. Ancak, kamu kesiminin elinde bu büyüklükte alt-yapı yatırımını gerçekleştirecek kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkiye 2000'li yıllarda alt-yapı yatırımlarını önemli ölçüde yap-işlet-devret modeli ile gerçekleştirmek durumundadır. Bu modelle gerçekleştirilmek üzere özellikle ABD kaynaklı firmalar tarafından 30 milyar dolarlık alt-yapı yatırım projesi gündeme getirilmiştir. Ancak, Türkiye'deki yasal engeller nedeni ile bu alt-yapı projeleri gerçekleştirilememektedir. Türkiye'nin önümüzdeki yıllardaki iktisadi gelişmesi açısından çok önemli olan bu alt-yapı yatırımlarının gerçekleştirilebilmesi için başta Anayasamızın 155'inci maddesi olmak üzere serbest piyasa ekonomisinin işleyişini kısıtlayan yasalar liberal bir yaklaşım ile yeniden düzenlenmelidir.

Bu noktada Türk ekonomisinde yatırım politikasında ortaya çıkan yapısal değişimin belirtilmesi faydalı olacaktır. Bundan 10 yıl önce yatırımların %50'si özel kesim ve %50'si kamu kesimi tarafından gerçekleştirilirken, bugün yatırımların %80-85'i özel kesim ve sadece %15-20'si kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de son yıllarda kamu kesimi açıklarından kaynaklanan yüksek enflasyona rağmen özel sektörün dinamizmine bağlı olarak 1995, 1996 ve 1997 yıllarında yılda ortalama %8 dolayında hızlı bir iktisadi büyüme gerçekleştirilmiştir. Bu iktisadi büyümenin temel kaynaklarının Gümrük Birliği'ne uyum amacı ile başta tekstil ve konfeksiyon sanayi olmak üzere çeşitli sektörlerde yapılan modernizasyon ve kapasite geliştirme yatırımları ile ihracatta ortaya çıkan artışlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle, 2000'li yıllarda Türk ekonomisindeki gelişme trendini görebilmemiz için Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerini incelememiz gereklidir.

Son yıllarda Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerindeki en önemli gelişme 1963 yılında Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan Ankara Antlaşmasına dayanan Gümrük Birliği Kararı'nı 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesi olmuştur. Türkiye bu çerçevede Avrupa Birliği'ne üye 15 ülkeye gümrük vergileri ve fonları sıfırlamış ve üçüncü ülkelere düşük oranlara sahip Avrupa Birliği Ortak Gümrük Tarifelerini uygulamaya başlamıştır. Böylece Türk ekonomisi bütünüyle dünya ekonomisine açılmış ve tam bir rekabet ortamına girmiştir. Türk ekonomisi iki yıl içinde Gümrük Birliği'nin getirdiği yüksek rekabet koşullarına uyum yapma başarısını göstermiştir. Uygulamanın ilk yılında yani 1996 yılında Gümrük Birliği'nin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileri ile toplam ithalatımız %18,5 oranında ve Avrupa Birliği'nden yaptığımız ithalat %30 oranında bir artış göstermiştir. Dış ticaret açığımızın artmasına karşın dış ödemeler bilançosu fazla vermiş ve Türkiye'nin döviz rezervleri artmıştır. İthalat artışı önemli ölçüde yatırım malları grubunda ortaya çıkmıştır. Böylece Türk firmaları teknoloji geliştirme ve modernizasyon yatırımları yaparak Türk ekonomisinin rekabet gücünün gelişmesini sağlamışlardır. Gümrük Birliği uygulamasının ikinci yılı olan 1997 yılında toplam ithalatın %9 dolayında artmasına karşın, ihracatımızın %12,5 arttığını görmekteyiz. Gümrük Birliği'ne uyum sürecinde otomotiv dışında hiçbir sektörde sorun ortaya çıkmamıştır. Özellikle de küçük ve orta-boy şirketler Gümrük Birliği'ne kolayca uyum yapmışlardır. Türkiye Avrupa Birliği'nin ortak rekabet politikasını ve ortak ticaret politikasını bütünü ile uygulamaya koymuştur. Tüketiciyi Koruma Yasası, Patent Yasası, Rekabeti Koruma Yasası çıkartılarak uygulamaya konmuştur. Teşvik sistemi Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü kurallarına göre yeniden düzenlenmiştir. Türkiye İsrail, Macaristan, Romanya, Çek Cumhuriyeti, Litvanya gibi ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları imzalayarak liberal ticaret politikalarının uygulama alanlarını genişletmiştir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği çerçevesinde menşe kuralları gibi teknik konulardaki çalışma ve uygulamalar olumlu bir şekilde gelişmektedir. Buna karşılık Avrupa Birliği Türkiye'ye sağlamayı taahhüt ettiği mali ve teknik yardımlarla ilgili taahhütlerini Yunan vetosu ve Avrupa Parlamentosunun aldığı kararlar nedeniyle yerine getirmemiştir. Bunun yanında Avrupa Birliği 12-13 Aralık 1997 tarihinde yapılan Lüksenburg zirvesinde Türkiye'yi tam üyelik adayları arasına almamış ve sadece aday aday statüsünü vermekle yetinmiş ve Türkiye'ye kabul edilmez bazı siyasi şartları dayatmak istemiştir. Avrupa Birliği'nin bu haksız ve hiçbir gerekçeye dayanmayan kararına Türk kamuoyu haklı olarak büyük bir tepki göstermiş ve Türk Hükümeti Avrupa Birliği ile siyasi diyalogu kesme kararı almıştır. Bunun sonucunda, Avrupa Birliği Cardiff zirvesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği ile ilgili daha olumlu kararlar almış ve Türkiye'nin tam üyeliğinin gerçekleşmesi için bir öneriler paketi hazırlamıştır. Türkiye-Avrupa Birliği ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi 2000'li yıllarda Türkiye'nin dışa açık iktisadi büyümesi açısından önemlidir.

Bununla beraber bugün gelinen noktada Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki iktisadi ve ticari ilişkiler karşılıklı çıkar çerçevesinde ve eşitlik içinde yürütülen ilişkiler haline gelmiştir. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye önemli iktisadi veya ticari yardımı söz konusu değildir. Öyle anlaşılıyor ki, 2000'li yıllarda Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler karşılıklı çıkarlar ve eşitlik esasında ve 1963 Ankara Antlaşması ile Gümrük Birliği çerçevesinde yürütülecek geliştirilecektir. Türkiye'nin hissi davranışlara girmeden ithalat ve ihracatının %50'sini yaptığı ve çok önemli ekonomik ilişkiler içinde olduğu Avrupa Birliği ile 2000'li yıllarda iktisadi ve ticari ilişkilerini geliştirmesi gereklidir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin ise uzun bir süreç sonucunda gerçekleşebileceği anlaşılmaktadır.

Burada Gümrük Birliği ile ilgili olarak vurgulanması gereken önemli bir husus şudur:

Türkiye Uruguay Round Antlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü'nün koyduğu kural çerçevesinde 2005 yılında yapılması gereken iktisadi, ticari ve fikri ve sanayi mülkiyeti haklarıyla ilgili uyum sürecini Gümrük Birliği'ni uygulamaya koyması ile 10 yıl önce tamamlanmış bulunmaktadır. Böylece, Türkiye 2000'li yıllarda diğer gelişmekte olan ülkelere göre önemli bir ekonomik avantaj elde etmiş bulunmaktadır. Türkiye hızlı ekonomik gelişmesini küreselleşme süreci içinde sürdürme imkânını kazanmış bulunmaktadır.

Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerindeki diğer önemli gelişme Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin üye olduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın oluşturulmasıdır. Türkiye'nin özellikle Rusya Federasyonu ve Ukrayna ile olan ekonomik ve ticari ilişkileri son yıllarda hızlı bir şekilde gelişmektedir. Türk müteahhitlik firmaları Rusya Federasyonu ve Ukrayna'da büyük miktarlarda taahhüt işleri yüklenmişler ve Türk firmaları bu ülkelerde önemli miktarda sanayi yatırımları yapmışlardır. Türkiye'nin başta Rusya Federasyonu ve Ukrayna olmak üzere Karadeniz Ekonomik İşbirliği bölgesine olan ihracatı çok hızlı bir gelişme göstermiş ve bavlul ticareti dahil 10 milyar doları bulmuştur. Türk müteahhitlik firmalarının bu bölgede aldığı ihalelerin tutarı 7 milyar dolara ulaşmıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi 2000'li yıllarda Türkiye'nin iktisadi ve ticari ilişkilerini geliştirme bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Esasen 1997 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Uluslararası Daimi Sekreteryası Türkiye tarafından tahsis edilen İstanbul'daki yeni binasına taşınmıştır. Aynı yıl yapılan dışişleri bakanları toplantısında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesinde bir serbest ticaret alanı oluşturulması çalışmalarının yapılması ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatına üye ülkelerin Avrupa Birliği ile serbest ticaret anlaşmaları yapmaları kararları alınmıştır. Merkezi Selanik'te bulunan Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın kurulma işlemleri tamamlanmıştır. Bu banka 2000'li yıllarda bölge ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve müşterek yatırımların yapılması için gerekli finansman kaynakları sağlayacaktır. Bölge ülkeleri arasında ekonomik bütünleşmenin sağlanması için önemli alt-yapı yatırımları yapılmaktadır. Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında deniz altında telekomünikasyon irtibatı kurulmasına yönelik KAFOS denizaltı fiber optik kablo sistemi Ekim 1997 tarihinde hizmete sokulmuştur. Karadeniz Bölgesi Ulaşım Şebekesi Master Plânının yapılarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatına üye ülkeler arasında iletişim bağlarının kurulması ve bu bölgenin Avrupa ve Asya ulaşım şebekesine bağlanması çalışmaları devam etmektedir. Bu projenin gerçekleşmesi 2000'li yıllarda Türkiye'nin iktisadi ve ticari ilişkilerini geliştirmesine önemli katkılar yapacaktır.

Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinde 2000'li yıllarda önemli potansiyele sahip diğer uluslararası ekonomik kuruluş ise Türkiye İran, Pakistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Afganistan'ın üye olduğu Ekonomik İşbirliği Teşkilatıdır. (EKİT) Merkezi İstanbul'da bulunacak EKİT Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın kuruluş hazırlıkları tamamlanmak üzeredir. Bu banka EKİT'e üye ülkelerin ticaretlerinin geliştirilmesi ve müşterek yatırımlarının finansmanı için gerekli finansman kaynaklarını temin edecektir. Türkiye'nin EKİT ülkelerine yaptığı ihracatın artma trendi

devam etmektedir. Diğer taraftan Türk firmaları özellikle EKİT'e üye olan Türk Cumhuriyetlerine bugüne kadar 5 milyar dolarlık yatırım yaparak çeşitli sanayi ve hizmet tesisleri kurmuştur. Alınan ihale tutarı 3 milyar dolara ulaşmıştır. Türk müteahhütlik firmaları bu ülkelerin alt-yapı tesislerini inşa etmektedir. Türkiye'nin bu iktisadi ilişkileri bu ülkelerin doğal kaynaklarını işleterek zenginleşmeleri ile 2000'li yıllarda artarak devam edecektir. Esasen Türkiye'nin EKİT üyesi ülkelere 1992-1997 yılları arasında sağladığı iktisadi yardım 1,6 milyar dolar olmuştur ve bu ülkelerle iktisadi ve ticari ilişkilerin gelişmesine önemli katkı yapmıştır. Türkiye'nin bu yardımları 2000'li yıllarda da devam etmelidir.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda Ekonomik İşbirliği Teşkilatı çerçevesinde gerçekleştirmesi gereken çok önemli alt-yapı projeleri mevcuttur. Türkiye İran ile ve İran üzerinden Türk Cumhuriyetleri ile mutlaka karayolu ve demiryolu bağlantılarını sağlamalıdır. Bunun yanında İran ile Türkiye arasında doğal gaz boru hattı inşa edilerek Türkmen doğal gazı Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya getirilmelidir. Bu projenin gerçekleşmesi 2000'li yıllarda Türkiye'nin ekonomik gücüne önemli katkı yapacaktır. Diğer taraftan Kazakistan ve Azerbaycan petrollerinin Gürcistan üzerinden geçecek bir boru hattı ile Ceyhan'a aktılarak Avrupa ülkelerine pazarlanması Türkiye'nin iktisadi gelişmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bu projenin gerçekleşmesi için Amerika Birleşik Devletleri yanında Rusya Federasyonu ile işbirliğine de önem verilmelidir.

Türkiye'nin küreselleşme çerçevesinde Avrupa Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Ekonomik İşbirliği bölgeleri ile iktisadi ve ticari ilişkilerini geliştirmesi 2000'li yıllarda iktisadi büyümesine önemli katkılar yapacaktır.

IV. Sonuç

Ekonomik yapısını incelediğimizde gelişmekte olan bir ülke konumunda olan Türkiye'nin 2000'li yıllarda büyüme politikalarına birinci önceliği vermesi gereklidir. Ancak kısa dönemde Türkiye kaynak ve gelir dağılımını bozan enflasyonu kontrol altına alacak istikrar politikalarını kararlılıkla uygulamalıdır. Böyle bir uygulama Türkiye'nin 2000'li yıllarda sağlıklı bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmesi için gereklidir.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda dışa açık ve rekabete dayalı bir iktisadi büyüme ve sanayileşme stratejisini esas almalıdır. Türkiye'nin geliştirdiği dış ekonomik ilişkiler ve bölgesel ekonomik bütünleşme hareketleri ve serbest piyasa ekonomisine uygun kurumsal yapı, 2000'li yıllarda böyle bir iktisadi büyüme stratejisini etkin bir biçimde uygulanmasına imkân vermektedir. Ancak, hızlı iktisadi büyümenin sağlanması için giderek ağırlık kazanan beşeri sermaye birikimine özel bir önem verilmesi gereklidir. Bunun için sosyal alt-yapı yatırımlarına ve özellikle eğitim ve sağlık yatırımlarına daha fazla kaynak ayrılması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Diğer taraftan 2000'li yıllarda Türkiye'nin teknoloji geliştirmeye ve yüksek katma değere sahip, ileri teknolojiye dayanan modern sanayi dallarını geliştirmesi önemlidir.